

Tycho Brahe og Roskilde

Af Gorm Bruun Hansen

Christian d. 1.'s kapel også kaldet Helligtrekongers Kapel er et af klenodierne ved Roskilde Domkirke. Det var ved at falde helt sammen i slutningen af 1500-tallet. Manden bag denne truende vandalisme var ingen ringere end den verdensberømte danske astronom Tycho Brahe.

Denne er en gigant i dansk naturvidenskabs historie på niveau med H. C. Ørsted og Niels Bohr. Han er en central skikkel-

Tycho Brahe 1586 på høiden af sin karriere, da Frederik d. 2. endnu levede, fremstillet i al sin vælde og med markering af de 16 aner og dermed hans højadelige status.

Kobberstik af Marco Sadeler efter maleri af de Gheyn

se i udforskningen af vores solsystem og univers. Som en eminent dygtig observatør af stjernehimlen fik han noteret de planet- og stjernepositioner på himlen, som gjorde det muligt for Johannes Kepler at opstille det heliocentriske verdensbillede med elliptiske baner og formulere de grundlæggende love for planetsystemerne.

Tycho Brahe var desuden en meget typisk renæssanceskikkelse i dansk og europæisk historie.

Om alt dette og om Tycho Brahe generelt er der skrevet meget.

Det følgende skal handle om et lille hjørne af hans liv og gerninger, om hans relationer til Roskilde.

Tycho Brahe blev født 14. december 1543 i en højadelig familie i Skåne. Han var udset til en karriere som godsejer og embedsmand, men blev grebet af naturvidenskab, matematik og især astronomi, da han observerede en solformørkelse og senere en ny stjerne og en komet. Med stålsat vilje, store evner og kongelige gunstbevillinger fik han opbygget et videnskabeligt center på øen Hven og knyttet mange videnskabelige hjælpere til sig. Det var ikke billigt. Fra 1560'erne og frem fik han den ene økonomiske håndsrækning efter den anden af kong Frederik den 2.

Det kan skønnes, at 1 – 2 % af kronens samlede indtægter gik til Tycho Brahes forskning og hans livsførelse. Han var klart den bedst understøttede videnskabsmand i Europa.¹

Helligtrekongers Kapel som kannikeforlening

Allerede 14. maj 1568, da Tycho Brahe var 25 år gammel, fik han den første kongelige gunstbevisning – et løfte om at måtte "*be-komme det første kannikedømme, som bliver ledigt*" ved Roskilde Domkirke.² Det har nok mere været hans indflydelsesrige familie end hans egne meriter, som har sikret ham denne gunstbevisning.

Et kannikedømme eller kanonikat var en besynderlig reminiscens fra den katolske middelalderlige kirkeordning sammenblandet med feudalismen. De gejstlige ved domkirken, kannik-kerne, lige fra biskoppen og ned til den yngste menige præst, blev fortrinsvis aflønnet ved at få tildelt noget jord rundt om i stiftet, de fik et såkaldt præbende. Domkapitlet var så forsamlingen af præster knyttet til domkirken.

Datidens økonomiske håndsrækninger var normalt jord, vi er i feudalsamfundet. Indtægterne fra denne jord, landgilde fra fæstebønderne, indtægter fra jagttrettigheder, mølleafgifter osv. tilfaldt så den, der fik området i forlening.

Et sådant præbende kunne være knyttet til et kapel eller et al-

ter i kirken. Jordtilliggendet var som regel erhvervet gennem arv og gaver fra kongen, stormænd eller andre, som ønskede at give noget til domkirkens og Guds ære samt til kirkens drift. Til gengæld skulle kirken så normalt hjælpe giveren f.eks. i det hinsides fra helvedes og skærsildens pinsler gennem regelmæssige bønner og messer forrettet i domkirken, f.eks. ved det pågældende kapel eller alter, som kunne være en del af gaven. På den måde var biskoppen og domkirken igennem middelalderen blevet Sjællands største jorddrotter.

Ved den danske reformation i 1536 overtog kongen langt det meste af kirkens jord og øvrige ejendele, en slags nationalisering eller konfiskation. Domkapitlerne fik lov at bestå med deres prælaturer og kannikedommer og dertil hørende præbender. De blev dog ikke længere tildelt gejstlige, men kongelige embedsmænd eller andre, som kongemagten ville belønne. Således også mange præbender ved Roskilde Domkirke.

I de næste 10 år fik Tycho Brahe en del gaver, indtægter og forleninger, bl.a. Hven, Kullen og store jordområder i Norge. Så blev løftet om Roskilde konkretiseret, idet Frederik 2. i et brev af 18. maj 1578 lovede ham præbendet med tilknytning til Helligtrekonges kapel, når dets indehaver, kongelige sekretær Henrik Holk døde.³ Dette skete året efter, og da havde Holk haft dette præbende i 41 år. Allerede 10. juni 1579 underskrev kongen forleningsbrevet til Tycho Brahe – en "udsøgt kongelig gunstbevisning".⁴

Til venstre: Frederik d. 2., sandsynligvis malet af Gerrit Cornelisz. På den samtidige ramme står årstallet 1588.

Til højre: Christian 4. Et mindre kendt kobberstik af den unge Christian få år efter striden med Tycho Brahe. Stukket af Salvator Fabris 1606 efter et malet forlæg fra 1604.

Helligtrekongers Kapel var det største og rigeste kanonikat. Da indtægterne fra kapellet var på det højeste, udgjorde de godt 1023 tønder hartkorn.⁵

Christian d. 3 lod i 1568 udarbejde en Jordebog for Roskilde Kapitel med angivelse af alle indtægter, som tilfaldt kapitlets enkelte præbender fra dets jordejendomme. Helligtrekongers Kapel er tydeligt et af de største med gårde over det meste af Sjælland, men med tyngdepunkt i Stevns og Vestsjælland. I alt ejer kapellet ca. 50 gårde i 23 landsbyer, herunder hovedgården Gundsøgård med 9 gårde under sig. En del af gårdene var tilfaldet kapellet ved mageskifte i 1563.⁶

Selve kapellet var blevet opført af Christian d. 1. og hans dronning Dorothea omkring 1460 som den indtil da største og prægtigst udstyrede tilbygning til kirken med den karakteristiske bærende søjle i midten – den som adskillige kongelige personer har målt deres højde på. Kong Christian indstiftede i 1450'erne en ridderorden, forløberen for Elefantordenen. Denne knyttede han derpå til Helligtrekongers Kapellet med sjælemesser for de afdøde foran altrene og med riddersal ovenpå, hvor Domkirke-museet befinder sig i dag.

Kapellet blev indrettet som helgenkapel med adskillige altre til messer og tidebønner. Hvælvinger og vægge blev overalt udsmykket med flotte kalkmalerier med bibelscener, helgenafbildninger, musicerende engle og ranker. Denne overdådighed ses jo stadig.

Christian d. 1. blev selv begravet i en krypt under gulvet. Kongerne Hans, Christian d. 2. og Frederik 1. blev begravet andetsteds, og ved Christian d. 3.'s død 1559 var der tvivl om, hvor hans grav skulle placeres endeligt. Sønnen Frederik d. 2. anskaffede fra Antwerpen Cornelis Floris' imponerende renæssancemonument til sine forældre. Christian 3.'s kiste blev nedsat i krypten under kapellet i 1578 – året før Tycho Brahes forlening, medens gravmonumentet først blev færdiggjort i 1579-80. Hermed var påbegyndt den ubrudte tradition med begravelse i domkirken. Frederik blev ved sin død 1588 bisat i samme kapel og fik et lignende gravmæle færdiggjort 1598.

Forleningsbrevet

Kongens forleningsbrev af 10. juni 1579 til Tycho Brahe lyder således i sin helhed:

Vi Frederik den Anden etc. Gjøre Alle Vitterligt, at vi af vor synderlige Gunst og Naade have undt, og nu med dette vort Aabne Brev unde og forlene os elskelige Thyge Brade Otthis Søn, vor Mand og

THYGE BRAHE FICH FORLEENINGS BREFF PAA HELLIG
TRE KONGER CAPELLE WDJ ROSCHILDE DOMKIRCKE
VT SEQUITUR.

W IJ Frederich thend anden etc. Giøre alle witterligt, att Wij aff Wor funderlige gunft och naade haffue wndt och forleent, och nu met thette Wort obne breff wnde och forleene Oß elk:e Tyge Brahe Ottis søn, Wor mand och thiennir, Wor och Kronens capelle Hellig tre konger capelle wdj Roschilde dom kircke, och samme capelle met ald sin rette thilliggelße, bønder, thienire, refidentz gaard, godtz och ald anden herlighed och frihed, rente och rettighed, som ther nu thilliggendis er och met rette thilligget haffuer, och Hendrich Holck thet thill theß wdj were hafft haffuer, inthet vndertaget, att haffue, nyde, brugge och beholde, indthill faa lenge Wij anderledis ther om thillfigendis worder. Dog faa att hand Gud aldmechtigste thill loff och ere skall dagligenn lade fonge nogle pſalmer och anden fang i samme capelle och ſchall hand thil theß behoff holde tho fmaa fincker och thenom forførghe thill mad, øll och kleder thill ſkellighed, huilche samme fincker ſchulle mett the vicarier, som i samme capelle forleeningen haffue, dagligen fonge therwdj samme pſalmer och fang effther thend ſkick och maade, som ordinantzen om formelder, faa ther ingen brøft paa findes. Sammeledis ſkall for:ne Tyge Brahe och beførghe och holde tho fattige ſtuderer, som ſtudere wdj Wor kiøbſted Kiøpnehaffn, thill mad, øll och kleder, faa att the faa theris nødtørffige ophold thill ſkelligheden. Dog ſkall for:ne Tyge Brahe haffue thilſiun met, att samme tho fincker och for:ne tho ſtuderer, som hand j faa maade bode ther j capellit och thesligelt thill ſtudium wdj Kiøpnehaffn holde ſchall, ere ſaadanne perſoner, som bequem ere att ſtudere och willie ther thill haffue, faa att forhobendis er, att the thenom forbedre wille. Schall hand och holde samme capelle met sin refidentz och andet guodtz, som ther thilliggendis er, wed guod heffd och magt, och bønderne, paa samme guodtz boendis ere, wed loug, ſkel och rett, och ingen aff thenom vforrette emod lougen eller met nogen ny indfeftninge eller anden vſeduonlig paalegge befuere, och icke heller forhugge eller forhugge lade nogen the ſchoffue, ther thilligger, thil vplicht wdj nogle maade. [Thi forbiude Wij alle, ehuo the helft ere eller were kunde, ferdelis Wore fogither, embitzmend och alle andre, forneffnte Tyge Brade heremod paa forneffnte Hellig tre kongers capelle eller noget thes rente och rette tillegge, efterſom forkreffuit ſtaar, at hindre eller udi noget maade forfang at giøre, wnder Wor hyldifte och naade.] Actum Frederichsborg thend x dag junij aar Mdlxxix.

Forleningsbrevet 10/6
1574, som det bliver af-
trykt i den videnskabelige
udgave Tychonis Brahe
Opera Omnia, XIV s. 10

Tjener, vort og Kronens Kapel Hellige tre Kongers Kapel i Roskilde Domkirke, og samme Kapel med al sin rette Tilliggelse, Bønder, Tjenerer, Residens, Gaard, Gods og al anden Herlighed og Frihed, Rente og Rettighed, som det nu tilliggendes er og med Rette tilligget haver, og Henrik Holck det til des udi Værge havt haver, Intet undtaget, at have, nyde, bruge og beholde, indtil så længe vi anderledes derom tilsigendes vorder.

Dog saa at han Gud almægtigste til Lov og Ære skal daglig lade synge nogle Psalmer og anden Sang i samme Kapel, og skal han til des Behov holde to smaae fattige Sinker, og dem forsørge til Mad, Øl og Klæder til Skjellighed, hvilke samme Sinker skulle med de Vikarier, som i samme Kapel Forleeningen have, daglig synge derudi samme Psalmer og Sang, efter den Skik og Maade, som Ordinansen om formelder, saa der ingen Brøst paa findes. Sammeledes skal fornævnte Tyge Brade og besørge og holde to fattige Studenter, som studere udi vor Kjøbstad Kjøbenhavn, til Mad, Øl og Klæder, saa at de faa deres nødtørffige Ophold til Skjellighed. Dog skal forskrevne Tyge Brade have Tilsyn med, at samme to Sinker og fornævnte to Studenter, som han i saa Maade baade der i Kapellet og desligeste til Studium udi Kjøbenhavn holde skal, ere saadanne Personer, som be-

kvemme er at studere og Villie dertil have, saa at forhaabendes er, at de dem forbedre ville.

Skal han og holde samme Kapel med sin Residens og andet Gods, som der til liggendes er, ved god Hævd og Magt, og Bønderne, paa samme Gods boendes ere, ved Lov, Skjel og Ret, og ingen af dem uforrette imod Loven eller med nogen ny Indfæstning eller anden usædvanlig Paalæg besvære, og ikke heller forhugge eller forhugge lade nogen de Skove, der til ligger, til Upligt i nogen Maade.

Thi forbyde vi Alle, i hvo de helst ere eller være kunde, særdeles vore Fogeder, Embedsmænd og alle Andre, fornævnte Tyge Brade her imod på fornævnte Hellig tre Kongers Kapel eller nogen des Rente og rette Tilliggelse, efter som foreskrevet staar, at hindre eller i nogen Maade Forfang at gjøre, under Hyldest og Naade. Actum Frederiksborg den 10. Dag Juni Aar 1579.⁷

Tycho Brahe får altså tillagt kapellet med al dets tilliggende jord, gårde, bønder, anden herlighed og indtægter, lige så længe det behager kongen. Til gengæld skal Tycho Brahe opfylde et antal forpligtigelser: Han skal dagligt lade synge salmer i kapellet og forsørge to sinker (d.v.s. elever i latinskolens laveste klasser) med rimelig mad, øl og klæder, mod at disse hver dag synger de omtalte salmer. Ligeledes skal han forsørge to fattige studenter i København, så de opnår et nødtørftigt ophold, samt føre tilsyn med alle fire i deres studier. Endvidere skal han vedligeholde selve kapellet, sørge for ordentlige og rimelige forhold for bønderne på kapellets jorde samt undlade at ødelægge de tillagte skove. Ikke urimelige betingelser når indtægterne var så store.

Nådsens år - Striden med Holks enke

Hvad der ikke stod nævnt i fæstebrevet, var en tidligere bestemmelse om, at Henrik Holks enke og universitetet havde ret til at nyde Nådsens år, altså underhold et år efter indehaverens død – ikke en ualmindelig bestemmelse. Frederik 2. meddelte så 16. juli 1579 dette til Tycho Brahe, men han havde åbenbart ikke til hensigt at betale, så allerede 3. december måtte kongen indskærpe det. Kilderne tier om det videre forløb. Tycho Brahe har nok betalt. Til gengæld fik han som kompensation for betalingen til enken og universitetet Nordfjord Len i Norge i forlæning for en etårig periode, men det lykkedes Tycho Brahe at få det forlænget, selvom begrundelsen ikke længere var til stede.⁸

Det falder godt i tråd med, at Tycho Brahe i denne periode fik forhandlet sig til utroligt store gunstbevisninger, heraf en del med krav om modydelse, som det viste sig uhyre svært at få Tycho Brahe til at efterleve. Det kendteste eksempel er Kullen

*Helligtrekongers Kapel.
Den gotiske facade er undergået flere ændringer i tidens løb.*

Fyr, som han misligholdt til skade for søtrafikken.

Striden med Rasmus Pedersen på Gundsøgård

Gundsøgård i Gundsømagle var siden 1563 en del af Kapellets jordtilliggende, en del af præbendet. Det var en lille hovedgård med ni gårdsæder, husmænd, under sig med pligt til hoveriarbejde. Forpagteren havde livfæste, han kunne altså ikke afsættes af godsejeren. Det var ikke desto mindre, hvad Tycho Brahe gjorde i 1590 med Rasmus Pedersen, som havde overtaget gården fire år tidligere mod et usædvanligt stort indskud. Rasmus Pedersen ønskede at effektivisere og modernisere driften, som var meget gammeldags og ineffektiv, hvilket gik ud over gårdsæderne. Måske er det årsagen til den voldsomme strid mellem Brahe og Pedersen, en strid vi kan følge videre, da Tycho Brahe groft overtrådte alle regler, herunder forleningsbetingelserne. Rasmus Pedersen fik uden lov og dom frataget gården uden tilbagebetaling

*Helligtrekongers Kapel.
Christian d. 3.'s og Frederik d. 2.'s renæssancegravmæler.*

af indskuddet, han blev lagt i lænker på Hven uden dom, og hans regnskaber og papirer beslaglagt. Desuden blev han også imod fæstebrevet pålagt hårdt hoveriarbejde, så to af hans heste døde, og arbejde og fortjenesten på gårdens jord overladt til andre. Uden held forsøgte Roskildes borgmester at forlige parterne.

Tycho Brahe har været ualmindelig vred og ganske tabt besindelsen. Det kom til proces med dom afsagt 20. april 1591 af fire af Brahes standsfæller. Den gik fuldstændigt Tycho Brahe imod og må have været en ydmygelse for ham. Han fik alle sine klager og argumenter affejet og blev dømt for alle sine uretmæssige handlinger.

Det afholdt ham ikke fra at anke videre til kongens retterting. De fire dommere fra dommen af 20. april fremlagde her d. 10. juni 1591 deres dom og afviste alle Tycho Brahes klagepunkter. Denne måtte for retten erkende at *"han deres Dom fast ikke synderlig vidste at modsige udi de Punkter, som dømt var."* Rettertinget stadfæstede derpå dommen.⁹

Ikke desto mindre fortsatte Tycho Brahe striden med Rasmus Pedersen med fornyede retssager. Christian d. 4. henstillede 17. november 1592 til Tycho Brahe at standse *"saadan mangfoldig og*

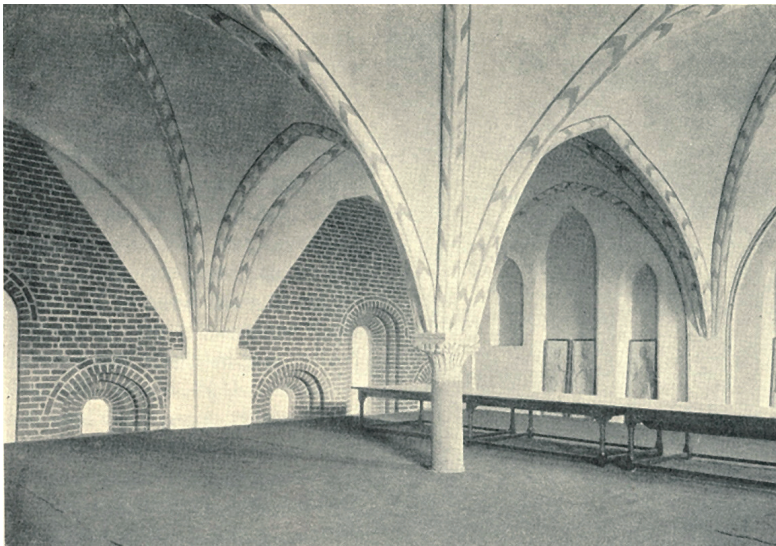
uendelig Klammeri og Trætte” efter en gennemgang af Rasmus Pedersens klager helt tilbage til 1590. Desuden meddelte kongen, at han have beordret landsdommer Lauge Bek til endeligt at dømme imellem de to kombattanter.¹⁰ Desværre kendes udfaldet af denne retssag ikke, men man kan jo have sine formodninger!

Vi ved, at Tycho Brahe besøgte Gundsøgård i 1594 i forbindelse med stridigheder om ægteskabsplaner for datteren.¹¹

Kapellets manglende vedligeholdelse

Selve Helligtrekongers Kapel skulle også komme til at volde store kvaler. Allerede d. 8. januar 1581 – halvandet år efter forleningsbrevet – spurgte Frederik d. 2. lidt bekymret Domkirkekapitlet, om kapellet var tilstrækkeligt vedligeholdt.¹² Det var jo en del af forleningsbetingelserne, at Tycho Brahe skulle *”holde samme Kapel...ved god Hævd og Magt”*. Svaret kendes desværre ikke. Noget må der have været galt, for juli 1582 skrev kongen til landsdommer Lauge Bek om foretagen istandsættelse og indsættelse af nye vinduer: *”med Tag og Vinduer og i andre Maader ved Magt og færdigt holde”*. Dette har landsdommeren måttet foretage på Brahes vegne, hvorpå denne nægtede at betale med påstand om, at afdøde Henrik Holks arvinger skulle betale. Kongen lod i første omgang dette passere og betalte, men indskærpede at vedligeholdelsen fremover skal påhvile Tycho Brahe.¹³

Også det tog han let og beholdt alle indtægter uden at betale udgifterne. Kongen og kapitlet rykkede ham over flere år, kapellet var nu forfaldent. I april 1591 foranledigede den nye konge Christian d. 4., at en byggesagkyndig skal undersøge mangler og skader ved såvel Gundsøgård som kapel.¹⁴ Resultatet heraf blev,

Helligtrekongers Kapel. Riddersalen som den så ud i 19. århundrede. I dag er der Domkirke-museum i rummet

at kongen d. 30. august kunne fortælle både kapitlet og Tycho Brahe, at kapellet var så forfaldent, at det snart ville *"nederfalde og udi grunden fordærves"*, hvorpå han henviser til forleningsbrevet fra 1579 og kræver istandsættelse inden vinteren.¹⁵

Det kulminerede i sommeren 1593, da Christian d. 4 – stadig ikke myndig – selv var i Roskilde. Han besøgte kapellet og fór så i blækhuset med brev af 1. august til Tycho Brahe: *Kapellet "befindes udi mange Maader, baade paa Tag, Tømmerværk og Hvælvingen at være meget bygfældig og brøsthølden, saa det er høiligen at befrygte, at dersom det ikke udi Tide og endeligen, førend Vinteren paakommer, bliver igjen hjulpet og forfærdiget, at det da plat og aldeles nedfalder og gjør stor skade, baade paa begravelsen udi samme kapel og udi andre Maader."*¹⁶

Vi skal huske, at kapellet var domkirkens mest strålende tilbygning, hjemsted for rigets fornemste orden samt ikke mindst gravkapel for kongeslægten, herunder Christian d. 4's forældre og bedsteforældre med et færdigt fantastisk renæssancegravmæle for Christian d. 3. og et tilsvarende monument under skabelse for faderen, som blev bisat 1588.

Tycho Brahe pålægges i samme brev *"uden al Undskyldning og Forhaling"* at lade kapellet istandsætte. Elles vil det ske på hans bekostning. Kongen udbeder sig en kvittering for modtagelse af brevet med tilsagn om at rette sig efter det. Det ligner en ydmygelse.

Utroligt nok skete der ikke noget et helt år. Man kan undre sig over, hvad Tycho Brahe tænker. Det er en utilgivelig udfordring af hans kongelige, unge og selvbevidste velgører.

Christian d. 4. sendte 4. september 1594 en endnu kraftigere påmindelse om at reparere kapellet inden jul under trussel om at fratage Tycho Brahe det givtige præbende. Denne gang virkede det åbenbart, truslen var også til at tage og føle. Den stridslystne og påholdende Tycho Brahe fornægtede sig dog heller ikke nu. Han ansøgte om lov til at erstatte den flotte overhvælving af førstesalen - ordenssalen - med et simpelt bjælkeloft, således at istandsættelse og vedligeholdelse kunne lattes. Christian d. 4. accepterede dette i brev af 8. november 1594, men heldigvis blev denne vandalisme ikke gennemført. Kuppet og hvælvingen blev reddet, og kort tid efter fik Tycho Brahe frataget kuppet.¹⁷

Møllerstriden 1594

I 1594 er der opstået en strid mellem 2 møllerforpagtere på henholdsvis Universitets mølle Sct. Clara og Helligtrekongers mølle Kapelsmøllen, som lå oven over Clara mølle. Ifølge anklagen fra universitetets møller Lauge skulle kuppetets møller Peder have

Denne illustration fra Observationsprotokollen fra 1578 viser måske Peder Jakobsen Flemløse. Han var den, som reelt foretog observationerne på det tidspunkt. Han var også stærkt antik interesseret – deraf måske imperatortøjet! I hvert fald viser billedet en central beskæftigelse hos Tycho Brahe på Hven. Det kongelige Bibliotek.

forulempet ham og hans mølle flere gange bl.a. ved at lukke og åbne for møllevandet meget uhensigtsmæssigt samt true korporligt. Tycho Brahe svarer meget høfligt på anklagen og lover at undersøge sagen. Resultatet kendes ikke, men også modparten lægger op til forlig, så måske ender det der.¹⁸

Assistenten Peder Jakobsen Flemløse

Gunstbevisningerne flød rigeligt under Frederik d. 2. efter 1579. Tre dage efter forleningsbrevet til Brahe på Helligtrekongers Kapel fik en af hans mest betroede studenter og senere assistent Peder Jakobsen Flemløse tilsvarende lovning på det første ledige kanonikat ved Roskilde Domkirke mod at lade sig ansætte hos Tycho Brahe. Flemløse fik først kanonikatet 1590 og oppebar indtægterne herfra indtil sin død 1598, uagtet at han forlod Hven i 1588 og derefter virkede som læge i Norge for den kongelige statholder.¹⁹

Tycho Brahe fratages kapellet

Fra 1596 begyndte den nu myndige konge og hans rigsråd at tage nogle af indtægterne og begunstigelserne fra Tycho Brahe. Denne forlod så Hven og året efter Danmark. Kort derefter modtog han meddelelse om, at kongen d. 10. juni havde taget en af hans vigtigste indtægtskilder, Helligtrekongers præbendet fra ham. Allerede 10. juli afsendte Brahe et længere brev med en historisk udredning af sit forhold til Frederik d. 2. og af sine fortjenester samt med ønsket om at kunne fortsætte de astronomiske undersøgelser.²⁰

Kongens svar af 8. oktober var langt og uforsonligt. Han afviste helt Brahes beklagelser og ønsker. Til gengæld beklagede han sig over Brahes uforskammede overfor kongen og over hans behandling af bønderne, præsten og kirken på Hven. Ikke ét ord om kapellet.²¹

Så måtte Tycho Brahe erkende sit nederlag, og han fortsatte sydpå for at ende i kejserbyen Prag.

Kapellet med præbendet overgik til kansleren Christian Friis til Borreby, som var en af Tycho Brahes kraftigste modstandere blandt kongens nærmeste rådgivere. Frem til 1670 forblev kapellet forlenet til kansleren som en del af dennes aflønning.

Vurderinger og betydning

Traditionelt er bruddet mellem Christian IV og Tycho Brahe og dennes "flugt" til Prag forklaret med Brahes urimelige temperament, overgreb på fæstebønder samt misligholdelse af aftaler, bl.a. vedr. Kullen Fyr og Helligtrekongers Kapel med kongens familiegravsteder. Det er heller ikke smukt ud fra nogen synsvinkel.²² Der er også henvist til hans adelige standsbevidsthed for ikke at sige hovmod, til hans opslugthed af videnskaben og til, at hans velgørere og venner efterhånden forsvandt fra kongens omgivelser, idet Christian d. 4. ikke fulgte faderen Frederik d. 2.'s interesse for Brahe og hans videnskab.

Men måske skal vi lede efter en forklaring på Tycho Brahes nederlag og frivillige eksilering et helt andet sted. I kølvandet på reformationen var der i de teologiske, videnskabelige og politiske miljøer i Danmark opstået en splid mellem ortodoks lutheranisme og så en mere humanistisk orienteret filippisme, opkaldt efter reformatoren Filip Melanchton. Uenigheden gik teologisk bl.a. på den rette nadverforståelse og djævlforsagelsen i trosbekendelsen. Dette afspejlede forskelle i menneskesyn, bl.a. om mennesket har en fri vilje. I det store perspektiv kan man sige, at Melanchtons teologi og tænkning afspejlede humanisme og renæssance med vægt på den menneskelige fornuft og erfaringsvidenskaben.

Tycho Brahe var en selvfølgelig del af disse strømninger sammen med bl. a. den europæisk berømte teolog Niels Hemmingsen.

I 1590'erne vandt den lutherske ortodoksi frem. Christian d. 4. blev presset i den retning, også udenrigspolitisk bl.a. af sin svoger kurfyrst August i Sachsen. De nye magthavere med kongen og kansleren Christian Friis i spidsen tilstræbte orden i statsstyret, ikke slendrian som hos Tycho Brahe, samt en stærk statskirke med en styrkelse af statsmagtens autoritet over kirken og teologien. Herved blev filippismen trængt tilbage, Niels Hemmingsen blev forvist til Roskilde, og Tycho Brahe så efterhånden alle sine støtter forsvinde og dermed også mulighederne for at opretholde sine indtægter og privilegier. Til sidst opgav han så og rejse.²³

Appendiks

Brahefamilien er også på anden måde i nyeste tid blevet knyttet til Roskilde. Tycho Brahes broders oldebarn Karen Brahe (1657-1736) indstiftede i 1717 Odense Adelige Jomfrukloster. Dette blev i 1974 sammensluttet med Roskilde adelige Jomfrukloster, indstiftet i 1699, under det nye navn Roskilde Kloster og med et medlem af Brahe-slægten som en af patronerne.

Karen Brahes kendte Nakkebølletæppe og hendes store øreklapstol er nu begge blandt klenodierne i Roskilde Kloster.

I 2011 blev Karen Brahes berømte og store private bibliotek overført til Roskilde Bibliotek fra Landsarkivet i Odense.

Karen Brahe har ligesom Tychos lillesøster Sophie Brahe (1556-1643) været en stærk dame i samtiden med stærke boglige og videnskabelige og administrative interesser.

Karen Brahe malet af Henrik Douwen.

Noter

- 1 Dansk biografisk Leksikon, 3. udg., Tycho Brahe, s. 433.
- 2 Tychonis Brahe Opera Omnia, XIV, s. 4. Herefter kaldet Opera Omnia.
- 3 Opera Omnia s. 8.
- 4 Alex Wittendorf: Tyge Brahe, 2.udg., 2006., s. 141.
- 5 H. Behrmann: Grundrids til en historisk-topografisk Beskrivelse af det gamle Konge- og Bispesæde Roskilde, 1832, s. 43.
- 6 Roskilde Kapitels Jordebog 1568, udgivet af J.O. Ahrnung, 1965, s. 12-16.
E.C. Werlauf: De hellige tre Kongers Kapel, 1849, s. 21, noter.
- 7 Opera Omnia s. 10. Stavemåden er lettere moderniseret.

- 8 Opera Omnia s. 12, 14 og 16-17.
Werlauff, side 17.
- 9 Opera Omnia s. 57-60.
- 10 Opera Omnia s. 63-65.
- 11 Om hele striden med Rasmus Pedersen se: John Robert Christianson: Tycho Brahe, 2008, s. 353-356. Christianson formoder, at Rasmus Pedersen mod en passende kompensation opgav sine krav og forlod Gundsø.
- 12 F. R. Friis: Tyge Brahe, en historisk fremstilling, 1871, s. 116.
- 13 Opera Omnia s. 24-25.
Werlauff, s. 17.
- 14 Kancelliets Brevbøger 1588-92, 1908, s. 579.
- 15 E.C. Werlauf, s. 18.
Opera Omnia s. 60.
- 16 Friis 1871, s. 210.
- 17 Werlauff s. 20.
- 18 Opera Omnia s.69-73.
Friis: Breve og Aktstykker angående Tyge Brahe og hans Slægtninge, 1875, s. 26-29.
- 19 Opera Omnia s. 11-12 samt Christianson s. 294-296.
- 20 Opera Omnia s. 108-111.
Friis 1871s. 236ff.
- 21 Opera Omnia. 121-123.
- 22 Dette syn går tilbage til Tyge Brages to biografer: F.R. Friis 1871 (se note 12) og Eiler Nystrøm ("Tyge Brahes Brud med Fædrelandet" i Festskrift til Kristian Erslev, 1927).
- 23 Alex Wittendorf i: Tyge Brahes verden. Danmark i Europa 1550-1600, Nationalmuseet, red. af Poul Grønder-Hansen, 2006, s. 212-214.
Alex Wittendorf: Tyge Brahe, 2006, s 233, 239ff, 304ff.